

„Zde leží J. Váchal pod drnem. Devět znal řemesel úhrnem.“

Ondřej Bezr

Mladá fronta DNES (strana 6)

10.1.2015

Rok 2014 lze v české knižní a výtvarné kultuře bez nadsázky nazvat rokem váchalovským. Na samém jeho sklonku jej uzavřela už druhá velká monografie.

Loni jsme si připomněli jedno půlkulaté a jedno kulaté výročí Josefa Váchala. V září to bylo 130 let od chvíle, kdy se v Milavči u Domažlic narodil, a v květnu uplynulo 45 let od umělcova úmrtí ve Studeňanech u Jičína.

Osobností, jež se ukázala v souvislosti s váchalovským děním za poslední rok nejzásadnější, je historička umění Marie Rakušanová. Byla kurátorkou dvou skvělých velkých výstav, které v nedávno minulých dnech skončily: *Magie hledání v pražském Domě U Kamenného zvonu* a *Napsal, vyryl, vytiskl a svázal v plzeňských Masných krámech*. K oběma výstavám napsala obsáhlé velkoformátové monografie, které Váchalovu osobnost představují z různých úhlů pohledu a dohromady dávají téměř úplný obraz o jeho životě, díle a významu pro českou kulturu.

Neznámé Paměti

V rámci váchalovského roku ovšem vyšlo i několik dalších svazků, konkrétně reprintů jeho autorských knih. Už zkraje podzimu vydalo Váchalovo „domovské“ nakladatelství Paseka tři jeho díla: *Cyklus dřevorytů ku chvále geniálních lékařů a ranhojičů* (1912), *In memoriam Marie Váchalové* (1923) a *Padesát akvizitněexklusivních kněžoznaček* (1952). Na samém konci roku k nim přibýly dvoudílné, v jednom svazku vydané *Paměti pro Josefa Portmana (1919–1920)*, pod jejichž příkladnou edicí je podepsáno nakladatelství převážně ezoterické literatury Triáda.

Dosud pouze v archivu ležící rukopis je nejen pečlivě reprinted, ale také přepsán, a doprovázejí jej dvě studie. Hana Klínková líčí okolnosti vzniku *Pamětí* a detailně čtenáře zasvěcuje do vztahu Váchala a litomyšlského tiskaře a bibliofila Josefa Portmana. Ten byl přes občasné roztržky nejen umělcovým dlouholetým přítelem, ale také mecenášem a až fanatickým sběratelem jeho díla. Ostatně litomyšlské Váchalovo muzeum s jím pomalovanými stěnami, které na začátku 90. let zrestaurovalo nakladatelství Paseka, je právě v Portmanově domě. Ve druhé studii pak Zuzana Zadrobílková seznamuje s životem a hlavně myšlenkovým světem Josefa Váchala s ohledem na vztah k nejrůznějším myšlenkovým proudům.

Myšlenkové alternativy

Váchalovský rok nicméně skutečně velkoryse zakončuje kniha Marie Rakušanové *Napsal, vyryl, vytiskl a svázal*, jež se sice „tváří“ jako pouhý katalog plzeňské výstavy (však se Západočeská galerie spolu s Památkem národního písemnictví a nakladatelstvím Arbor Vitae podílela na jejím vydání), ovšem svým zpracováním a významem toto určení daleko přesahuje. Už na pouhý pohled. Vysoce kvalitní a pro tento účel speciálně vyrobený papír a originální typografie totiž připomínají Váchalovy autorské knihy, jimž je publikace věnována především. Jejich prostřednictvím však vypráví o celém umělcově životě a díle. Hlavní „katalogovou“ složkou publikace je dodatek, několikastránkový přísně bibliograficky zpracovaný a ilustrovaný *Soupis knižního díla Josefa Váchala*, který je sám o sobě příspěvkem k nezaplacení. *Napsal, vyryl, vytiskl a svázal* je tedy de facto „obecná“ monografie. Marie Rakušanová ji rozdělila do tří hlavních částí. Ta první, nazvaná *Magie a mysticismus*, je vlastně stručnějším a zejména na autorské knihy orientovaným pojednáním na téma, které v mnohem větším rozsahu táž autorka zpracovala v knize *Magie hledání*, vydané k pražské výstavě. Z hlediska poznání Josefa Váchala v jeho solitérství a myšlenkové rozporupolnosti, jež ovšem vždy byla vzájemně propojena a zdánlivě protichůdné ideje měly nějakého, byť občas poněkud svérázného společného jmenovatele, je nejpodstatnější druhý oddíl publikace s názvem *Alternativy*.

Obdivovatel Koniáše

Pro Váchala je typické, že se sice do hloubky zabýval nejrůznějšími myšlenkovými obory, ale zároveň si nad nimi zachovával nadhled a často je prezentoval se sarkastickým úšklebkem. Zhusta spojoval v podstatě nespojitelné. Byl po mnohá léta svého života tím, co katolická církev označuje slovem kacíř, a zároveň obdivoval jednoho z největších bojovníků proti kacířství, barokního jezuitu Antonína Koniáše. Na základě vlastních zážitků z první světové války dokázal až goyovsky působivě výtvarně zpracovat její hrůzy, ale zároveň píše groteskní rukopis Hadrník sočský, kde sám sebe vyloženě švejkovsky označuje za „kanonýra t. č. bez regimentu, natěrača a lakýrníka, malíře a blázna, ve službách eráru, špitálu a feldkuráta svého času se nacházejícího“. Přes svůj sarkastický pohled byl Josef Váchal do jisté míry i vizionářem. Je fascinující číst, že už v roce 1911 dokázal přesně předpovědět světovou válku: „Blíží se počátek konců – rok 1914, kdy promluví ďábel a zmatena bude lidská společnost, kultura a přirozený pořádek dějin.“ Velmi brzo také dokázal demaskovat naivitu levicové avantgardy: „Satirickými rýmy zesměšňuje proletáře, leninismus líčí jako bizarní a panoptikální ráj lůzy,“ jak píše Rakušanová. A v neposlední řadě jeho rozměrově největší a stylem grafik zcela netypická kniha Šumava umírající a romantická je podle všeho vůbec prvním ekologickým apelem v české kultuře 20. století.

„Zde leží J. Váchal pod drnem./ Devět znal řemesel úhrnem.“ Tak zakončil – už v roce 1923 – umělec svůj vtipný epitaf. Marie Rakušanová tato řemesla představila v úplnosti.